

بقلم: آقای مهرداد اوستا

دکتر سادات ناصری و آتشکده آذر

با آنکه تو را زمانهٔ دون نتواخت
 ارباب هنر قدر تو دانند شناخت
 روشن بود این نکته که بانثر بدیع
 آتشکده را کلک تو آتشکده ساخت
 «وجدی»

نامهٔ کهنسال و فضیلت پرور ارمغان که در طی سالیان دراز همواره مشوق ادبای و دانشمندان و سخن سرایان بوده است و گرانمایه ترین حامیان توانای علم و ادب قلمداد شده از این بنده مهرداد اوستا بخواست تا در بارهٔ آتشکده آذر، که اینک دو مجلد آن انتشار یافته و در دسترس ارباب ادب و اصحاب دانش قرار گرفته است، تحقیقی در میان آورم، و بر آن نقدی بنگارم.

هنگامی که کسی چون من بخواهد در بارهٔ اثری تحقیقی، آنهم از محققى بشایسته و فراخور مقام او نظری ابراز کند، خدای داناست که در برابر چه مهمی قرار گرفته است و با چه مشکلاتی رویارو خواهد بود.

نیست شگفتی که رود کی بچنین جای خیره شود بی‌روان و ماند حیران خوانندهٔ عزیزى که هنوز این شاهکار بزرگ رانديده است، لابد پیش خود تصور خواهد نمود که دانشمند بزرگوار ما، آقای دکتر حسن سادات ناصری چند نسخهٔ منقح قدیمی و اصیل از کتاب مشهور آتشکده آذر را بمقابله آورده و استادانه تصحیح فرموده و مشکلات آن را بصورتی مطلوب، آسان کرده است! ولی این شاید جزئی بسیار کوچک از کاری باشد که این مرد آزاده در تصحیح خود بمیان آورده است!! کار مهم فاضل بلند پایهٔ ما احیاء کتابی است که، چون دیگر نظائرش شایانی آنرا نداشته که، یکجبهت مورد استناد محققان قرار گیرد و اینک صحیح ترین اسنادی

شده است که در جهان ادب فارسی، چون کاغذ زر بدست آرزوی اهل تحقیق افتاده، ازین دندان و باعتراف ایستاده‌ام که، حواشی محققانه و حوصله‌ای بس عجیب که مصحح دانا در تصحیح کتاب آتشکدهٔ آذر بکار برده است، هر دانشمند منصفی را بیدریغ بتحسین او یکدل میدارد و خوانندهٔ خوشبخت را بهنگام مطالعه این کتاب از کثرت اطلاع و وفور دقت غرق دریای شگفتی میکند!

دانشمند محقق جناب آقای علی اصغر حکمت، در دیباچهٔ مجلد دوم این کتاب ص ۶ تا ۸ می‌نویسد:

«... آری در باغ دل انگیز فرهنگ پارسی، آن درخت برومند را دست باغبانی»
 «چونین آرایشی چنان داده و گلها و میوه‌ها بیار آورده است... تا آنجا که نخستین بار»
 «راه در فرهنگ فارسی بی‌هیچ گفتگو بچنین شاهکاری زیب هستی داده‌اند و از باغ»
 «سرسبز و نهاد نیکو فرجاد آن دانشمند سخن سنج براستی میوه‌ای شیرین بیار»
 «آورده است»
 «هر ازان آسین بزحامت باد که شد جانها همه از نامه‌ات شاد»
 «آنقدر وقت ثمن، و عمر قیمتین که فاضل فرزانه در تحقیق کلمات و تدقیق»
 «ابیات و تتبع مآخذ و تصفح منابع و تفحص دواوین و مطالعه در دفاتر و مراجعه»
 «بمخابر و امحاء اغلاط و اثبات حقایق و توضیح مشکلات و تشریح مبهمات بکار»
 «برده، بیش از آن است که بحساب آید و شکر آن گفته شود. هر جا کلمتی و بیانی در حق»
 «شاعری، یا اشارتی و نشانی در باب صاحب سخنی باجمال یافته‌اند، بفرخور مقام»
 «به تفصیل در حواشی کتاب از آن بابت ذکر می‌مستوفی کرده‌اند. چنانکه این»
 «طبع جدید آتشکده را میتوان کاملترین کاری دانست که، در زمینهٔ «مآخذشناسی»
 «شعر و شاعری پارسی» صورت گرفته است باری در نتیجه کوشش بی‌پایان و رنج»
 «فراوان مصحح اینک بسیاری از اشتباهات تصحیح شده و مقدار عظیمی از غوامض»

«مسائل ادبی واضح گردیده است و نیز آنچه از احوال یا از کلمات بزرگان از قلم»
 «جادوشیم مرحوم آذر بیکدلی فوت شده بخامه مشکین ختامه آقای دکتر سادات»
 «ناصری بحمدالله احیا شده است و الحق همه جا جانب امانت را که شیوه مرضیه»
 «ارباب تحقیق است بحد کمال رعایت فرموده سخنی بگزارف نگفته و راهی بخطا»
 «نرفته، جزاه الله احسن الجزاء...»

اینک شما کتاب آتشکده آذر را دائرة المعارفی از رجال، تاریخ ادب، شعرو عرفان می یابید و در احوال بزرگان و نامبر دارانی که در اصل کتاب آمده چون صائب و تبریزی، شیخ محمود شبستری، همام تبریزی، خاقانی شروانی، فلکی شروانی اوحدی مراغی یا اصفهانی، انوری ابیوردی بایزید بسطامی، شیخ ابوالحسن خرقانی ظهوری ترشیزی، شیخ سعد الدین الحموی، پوربهاء جامی، مولانا جامی، هاتفی خرجردی، ابن حسام خوافی سرخسی هروی، شاه سنجان خوافی، شیخ ابوالمعالی سیف الدین مظفر باخزری، خواجه اوحد مستوفی، امیر شایقی ^{شاه قوی} پرواری، فرخی سیستانی، آذری طوسی، ثنائی مشهدی، میر محمد رضی دانش ^{سزالی} مشهدی، خواجه نظام الملك، عبدالواسع جبلی، نزاری قهستانی، سیدحسن غزنوی، عمادی شهریاری، مختاری غزنوی، امیر حسینی هروی، ولی دشتیبیاضی، اوحدی کرمانی عسجدی مروزی، رضی الدین نیشابوری، سامی نیشابوری، شیخ فرید الدین عطار، نظیری نیشابوری، امامی هروی، فصیحی هروی، ناظم هروی، سحابی استرآبادی حاجی گیلانی، طالب لاهیجی، میر فغفور لاهیجی، فیاض لاهیجی، مخفی رشتی، نادم لاهیجی، اشرف مازندری، طالب آملی، سراج الدین قمری، تحقیقات بسیار پر ارزش و سودمند و تازه و درست و فراهم بکار داشته و هیچ نکته ای را از حال و کار این بزرگان نا گفته نگذاشته و علی الخصوص در سبک و روش سرایندگان فصولی نو آئین و دقیق برنگاشته و توانگفت که این دو مجلد حاضر آتشکده از نوا در کارها در سبک

شناسی شعر پارسی است ، علاوه بر این مآخذ مطالعه در احوال و آثار و افکار این بزرگان ، ناموران گرانقدری چون : اسدی طوسی ، حکیم ابوالقاسم فردوسی ، حکیم سنائی غزنوی ، میر عبد الباقی کرمانی ، خواجوی کرمانی ، شاه نورالدین نعمه الله ولی ماهانی ، عماد فقیه کرمانی ، وحشی بافقی ، شیخ ابو سعید ابوالخیر ، ابوالفرج رونی ، حکیم عمر خیام ، مولانا لطف الله نیشابوری ، خواجه عبدالله انصاری حکیم ازرقی هروی ، فخرالدین اسعد گرگانی ، لامعی گرگانی ، مسعود سعد سلمان و بسیاری دیگر فراهم فرموده و سنجیده کاری کرده است ، اگر خواننده بزرگوار شکیبائی کند درمی یابد که صاحب این همت والا ، باذوقی سلیم و طبعی سرشار قدرت قریحه و مطالعاتی بی گیر و ژرف که در هر آن آمادگی آفریدن امثال چنین ارزنده اثری دارد ، تنها برای این کار خطیر هزاران مجلد از نوا در آثار دقیقاً مورد مطالعه و بررسی قرار داده است ، در حواشی دل انگیز آتشکده و شروحنی که بر اشعار مشکل نگاشته ، چیره دستی فراوان ، او در عرفان و ادب ، نجوم ، فقه ، تفسیر ، تاریخ و قرآن شریف شایان بسی توجه است و عالم شدن بهر یک از این فنون ، چنانکه او را مسلم است عمری بیش از سنین سی و چند ساله این محقق دانا و جوان لازم دارد و حال آنکه کمتر دانشمندی را سراغ دارم که تنها در آگاهی بادییات عرب و تفسیر اشعار شاعران بزرگ آن با این مایه سال با او برابری و همسنگی تواند کرد .

سرت سبز بادا دلت شادمان تن پاک دور از بد بد گمان

با در نظر داشتن شخصیت علمی و ادبی این دانشمند ملاحظه کنید که اگر بانتشار دیگر آثاری که ، اصالة آفریده است ، دست یازد ، ناگزیر چه شاهکاری را ، بی بازار خواهد آورد .

باده درد آلودمان مجنون کند

مر شمار اصف آن تا چون کند

مرحوم لطفعلی بیگ آذر چنانکه اقتضای زمان او بوده، نسبت بشعراى سبک اصفهانی، یاهندی مانند صائب و نظیری و کلیم و عرفی و طالب بیش از آن حد که باید ناروایی روا داشته است و زیاده از آنچه سزا بوده ناسزا گفته؛ آقای دکتر سادات که خود حافظ و مروج آثار ارزنده سبک خراسانی و عراقی دوره بازگشت ادبی است این بی انصافی را چنانکه باید پاسخ گفته و بر پاسخ بایسته خود دلایلی شایسته از اشعار شیوای آن شاعران فراهم آورده است و بطور کلی منتخباتی که از آثار گویندگان در فرایز آتشکده گرد آورده اند، ارزشی بیش از حد توصیف دارد من پیش از آنکه مصحح فرزانه آتشکده را شخصاً بشناسم، از خواندن همین کتاب مرتبه تحقیق و دانش او را دریافتم، و شیفته گونه بحضورتش شتافتم و در کتابخانه با صفای او جهانی را در کنجی نشسته دیدم که در تواضع و فروتنی یگانه و باشور و شوق ارادت پیوسته در کار، مکاتب و مجالس مولانا را بتصحیح در آورده، شرحی مستوفی بر کتاب المعجم فی معاییر اشعار العجم نگاشته و بر آن نقدی شیوا نموده و با ددائشائی بیکران در خصوص تاریخ ادبیات فارسی از قدیمترین روزگار تا عصر حاضر در گوشه‌ای نوده کرده و مقداری کثیر از شاهکاری ادب عرب را ترجمه فرموده و رسالتی در عروض بروشی تازه بر نگاشته و کتابی بزرگ در تصوف بتحریر آورده و رسالتی متنقن و شیوا در دوهزار صفحه در خصوص مقایسه و تحلیل آثار و نمودن ارتباط افکار مولانا جلال الدین محمد بلخی ثم الرومی و خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی تصنیف ساخته است و بخشی از کتاب معجم الادبای یاقوت را بنثری خوش و شیرین فارسی کرده است. امید است در پرتو سعی و پشت کاری که همواره در مصحح دانشمند موجود بوده درانتشار بخشهای دیگر آتشکده و هم دیگر آثار ارزنده خویش کامیاب گردد و مردم حق پرست کشور ما آنقدر فزونی یابند که مردان حق هرگز روی در پرده اختفا پنهان ندارند.